БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА
ДЕПАРТАМЕНТ „ПСИХОЛОГИЯ“

Р Е Ц Е Н З И Я

от доц. д-р Валери Денев Тодоров, ИИНЧ-БАН,
професионално направление „3.2 Психология“

във връзка с процедура за присъждане на образователна и научна степен „доктор” на докторант Любомир Руменов Драганов в област на висшето образование „3. Социални, стопански и правни науки“, професионално направление „3.2. Психология“, докторска програма „Психология на личността”

тема на дисертацията: „Вярване в справедлив свят и жизнени истории“

1. Обща характеристика на дисертационния труд – обем и структура

Дисертацията е структурирана в увод, три глави, обобщение, библиография и приложения. Общият обем на труда без приложенията е около 200 стандартни страници, онагледен е с три фигури, а за представяне на резултатите са построени 29 таблици. Библиографията включва 98 източника.

Първата глава съдържа преглед на основните понятия, основните теории свързани с тях и тяхната еволюция. Втората глава представя хипотезите, дизайна и методите на изследването, както и обосновката на техния избор и авторовите аргументи за тяхната релевантност. Резултатите, обсъждането и изводите са представени в третата глава. Разделът „Обобщение“ съдържа заключителните бележки, ограниченията и насоките за бъдещи изследвания.

Съдържанието на дисертационен труд е представено удачно в съкратен и обобщен вид в автореферат от 44 страници, който дава достатъчно пълна и точна представа за труда и основните резултати и изводи.

Като цяло трудът отговаря на общоприетите изисквания и очаквания за структура и оформление.

2. Литературна осведоменост и теоретична подготовка на кандидата

Докторантът показва добра теоретична подготовка и задълбочени познания по предмета на дисертацията. Систематизираният литературен обзор е добре структуриран и включва удачно подбрани релевантни и актуални източници. Представянето на основните идеи в предишни изследвания е добре балансирано със собствени интерпретации и е удачно интегрирано в контекста на темата на труда.

3. Методология

Емпиричното изследване в дисертацията използва смесен изследователски подход (mixed-methods approach), при който са използвани едновременно количествени и качествени методи. Изследването е проведено върху 291 лица – 238 жени и 53 мъже, на възраст между 17 и 45 години (M = 24,6, SD = 7,93). Данните са събрани в периода 2019–2020 г. в студентска извадка (редовни и задочни студенти в бакалавърски и магистърски програми в български университети).

Чрез моделиране със структурни уравнения (SEM) са анализирани данни от психометрични скали, измерващи два аспекта на вярването в справедлив свят и квантифицирани данни от биографични разкази на случаи на лично преживяна несправедливост. Използвана е и методика за оценка на възприятието на актуалната социална ситуация с цел да се изследва връзката му с вярването в справедлив свят.

Анализът чрез моделиране със структурни уравнения изследва връзките между вярването в справедлив свят и измеренията (количествените дескриптори) на разказа, като очакването е, че между тях ще съществува връзка. Формулировката на хипотезите предполага по-скоро обща връзка, отколкото специфични отношения.

4. Значимост и убедителност на получените резултати, интерпретациите и изводите

Представянето на резултатите е подробно и следва логиката на дизайна на изследването. Прави впечатление ясната му структура и обособяването на отделните части с ясни подзаглавия. Може да се обобщи, че доброто структуриране на текста е сред положителните черти на труда като цяло.

Заради сложната структура на дизайна на изследването, големия брой променливи, и множеството изследвани връзки между тях, на моменти възприемането на текста изисква усилия. Интерпретацията на резултатите би могла да бъде по-конкретна с по-ясни и чести препратки към първоначалните хипотези. Това вероятно се дължи на избрания сложен и трудоемък изследователски подход, съчетан с прилагането на усъвършенствани и все още недостатъчно достъпни статистически техники. Подобен избор носи значителен изследователски риск, който, според мен, не е типичен и надхвърля обичайните очаквания спрямо изследване от такъв характер. Вярвам, че готовността за подобен риск следва да бъде поощрена и положително оценена.

Провеждането на качествено изследване с 291 участници и оценката на събрания от тях текстови материал е сериозна задача за самостоятелното изследване и впечатлява с количеството вложен труд и проявена последователност. Следва да се вземе предвид и обстоятелството, че голяма част от работата по изследването е проведена по време на Ковид пандемията.

В частта си за представяне на получените резултати и интерпретацията им работата като цяло изпълнява изследователските си задачи и предоставя убедителни доказателства за издигнатите хипотези.

5. Критични бележки към дисертационния труд

Представените тук критични бележки не омаловажават цялостната ми положителна оценка и по-скоро целят да дадат идеи за подобряване на труда в последващи публикации и бъдещи изследвания..

На първо място бих изтъкнал обстоятелството, че голяма част от отправените по време на предварителното обсъждане бележки бяха взети предвид и текстът бе редактиран в забележително кратък срок. Сложният хипотетичен модел на взаимоотношенията между променливите, проверяван чрез Моделиране със структурни уравнения (SEM) модел бе графично онагледен чрез диаграма на връзките.

Структурата и връзката му с формулираните теоретични хипотези биха могли да бъдат по-ясно обяснени. Основните резултати биха могли да бъдат представени също в графичен вид, което би ги направило по-лесни за възприемане.

Изводите също биха могли да бъдат по-ясно формулирани и логически обвързани с конкретните получени резултати.

6. Характер на научните приноси

Преди всичко бих изтъкнал иновативния характер на дисертацията и свързания с това изследователски риск. В дисертацията е използван наративният подход към изследването на личността. Макар и първите съществени публикации в тази перспектива да датират от 90-те години на миналия век, все още трудно може да се определи като обичайно направление, а в България все още няма установена изследователска традиция. Прилагането на Моделиране със структурни уравнения (SEM) постепенно си проправя път в областта на изследванията в психологията на личността, но конкретната разновидност използвана в дисертацията – структурно моделиране с категорийни променливи – изисква значителна подготовка и използването на усъвършенстван изследователски софтуер.

Получените резултати потвърждават авторовата идея, че използването на традиционните скали за измерване на вярването в справедлив свят може да бъде допълнено и обогатено чрез подхода на наративния анализ. Чрез предложения подход данните от психометрични скали се свързват с конкретни съдържателни характеристики. Съчетаването на конвенционални скали с тематични наративи би могло да е особено ползотворно в някои приложни контексти като психотерапията и консултирането.

Приемам формулираната от кандидата справка на научните приноси, където приносите са обособени в три основни направления – теоретични, методологични и научно-приложни. В теоретичен и методологичен план приносите са в допълването на теоретичните разбирания за вярването в справедлив свят, основно чрез обогатяване с методологията на наративния подход. В научно-приложен план приносните моменти са свързани с разработване на идеографична аналитична процедура, която може да бъде използвана и за изследване на други вярвания. Приносите според мен имат едновременно потвърдителен и иновативен характер доколкото предлагането на нов методологичен подход води всъщност до потвърждаването и обогатяването на съществуващи теоретични конструкти. Тези приносни моменти следва да бъдат укрепени и доразвити в последващи изследвания. Това обстоятелство е ясно изтъкнато и от формулираните от автора ограничения на изследването.

7. Оценка на качеството на научните трудове на докторанта, свързани с покриването на минималните национални изисквания за съответната научна степен

В рамките на докторантурата са представени три самостоятелни публикации в периода 2020-2021 г. – две в сборници на докторантската школа и една от конгреса по психология. И трите са по темата на дисертационния труд и са публикувани в отговарящи на нормативните изисквания издания с научно рецензиране. Броят и качеството на публикациите, както и цялостното представяне на докторанта по време на неговото обучение отговарят на зададените изисквания.

8. Оригиналност на изследванията по дисертацията

Не са налице основания за поставяне под съмнение на оригиналността и самостоятелността на дисертационното изследване, или други нарушения на изследователската етика. При сравняване на труда с познати на мен източници по темата и проверка чрез специализиран софтуер не се установяват данни за плагиатство и некоректно цитиране.

9. Заключение

Гореизброените достойнства на дисертационното изследване, както и съпътстващите публикации и цялостното представяне на докторанта по време на неговото обучение, ми дават основание да изразя положителна оценка за дисертацията. Поради това, предлагам на състава на уважаемото научно жури да присъди на Любомир Руменов Драганов образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование „3. Социални, стопански и правни науки“, професионално направление „3.2. Психология“, докторска програма „Психология на личността“.

София, 23.01.2026 г. подпис: 